

Amerikából jöttem...

ACA-kongresszus • Differenciáltság • Unatkozó rabok

A *chicagói Illinois Egyetem* vendégeként egy hónapot töltöttem az Egyesült Államokban. 15 ezer mérföldet utaztam, tizenöt államban jártam, ahol tanulmányoztam a szövetségi és az állami börtönrendszert. Jártam a washingtoni kormányhivatalban, a *Federal Bureau of Prison*-ban, a *National Institution of Corrections*-ban és az *Igazságügyi Statisztikai Hivatalban*, az *ACA Headquarters*-ében, három állam: *New York, New Jersey és Nevada Department of Corrections*-ében. Megtekintettem tizenkét, túlnyomórészt állami börtönt, és Chicagóban az *Illinois Egyetemen* tájékozódtam a börtöntisztek képzéséről a *Criminal Justice Faculty*-n, a büntetőjogi fakultáson. Előljáróban le kell szögezнем két dolgot. Az egyik: beszámolómban nem vonatkozathatok el azoktól a szubjektív érzésektől, élményektől, amelyek utazásomat végigkísérték. A másik: az amerikai bv-t nem elszigetelt jelenségként vizsgáltam, hanem mint az amerikai igazságszolgáltatás részét, sőt mint az amerikai kultúra egy szeletét. Ennek illusztrálására egy példa. Mint általában hosszú évtizedek óta a közép- és kelet-európai emberek, én is szorongva és sóvárogva készültem erre az utazásra az Egyesült Államokba, az ígéret földjére. Sokszor eszembe jutott *Elia Kazan Amerika, Amerika* című filmjének török kisfiúja, aki sok-sok viszontagság után megérkezik az USA-ba, és kitárt karjaival magához akarja ölelni az egész országot. Egy kicsit

én is így éreztem a lelkem mélyén. Másrészt, ha nem az amerikai társadalom szerves részeként vizsgálom a börtönrendszert, akkor olyan téves következtetésekre jutok, hogy például az amerikai rabok étkeztetése kiemelkedően jó – ha a kelet-európaihoz viszonyítom –, azonban a valóság az, hogy az amerikai társadalom magas életszínvonalá érvényesül a foglyok ellátásában is.

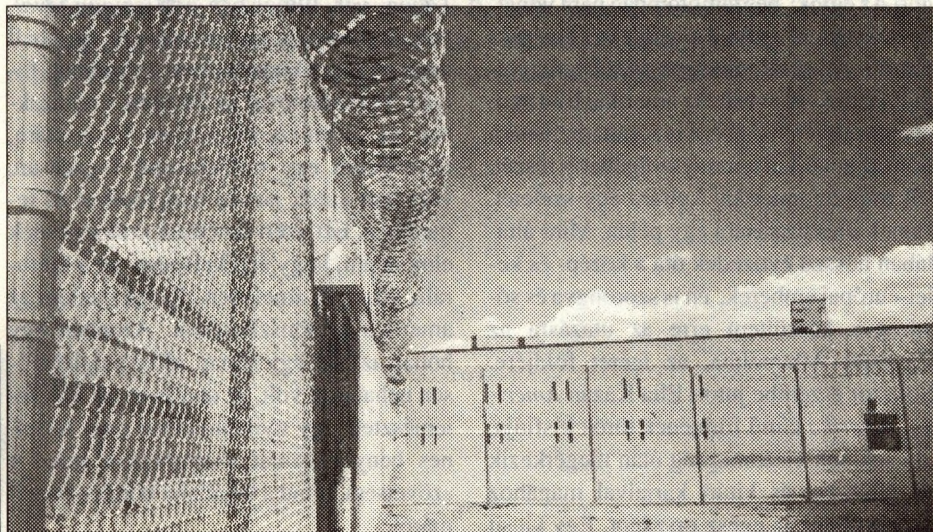
Az amerikai kultúrával való megismerkedésemet szolgálta, hogy öt amerikai kolléga házában éltem rövidebb-hosszabb ideig, ezenkívül laktam szállodában és egyetemi kollégiumban is. Különbféle éttermekben étkeztem, jártam kaszinókban Renóban, megismerkedtem az USA nagyobb városainak nevezetességeivel, Nevadában a *Lake Tahoe*-val, Illinoisban a *Michigan-tóval*, voltam moziban, hangversenyen, baseball meccsen, hajókiránduláson a Potomac folyón, rendőrautóval járóroztem, áruházakban és élelmiszerüzletekben vásároltam, résztvettem egy milliomosnő fogadásán, vezettem autót, jártam templomban és temetőben. Ezt azért tartottam szükségesnek elmondani, hogy érzektelsem azt a kulturális közeget, amelyben elhelyezhettem az amerikai börtönszisztémát. Azonban egy hónap az csak egy hónap, időm meglehetősen behatárolt volt, az utazás is sok időt felfelemésztett, így nyilvánvalóan csak felszínes benyomásokat szerezhettem mind a szövetségi, mind a tagállami börtönszisztémáról.

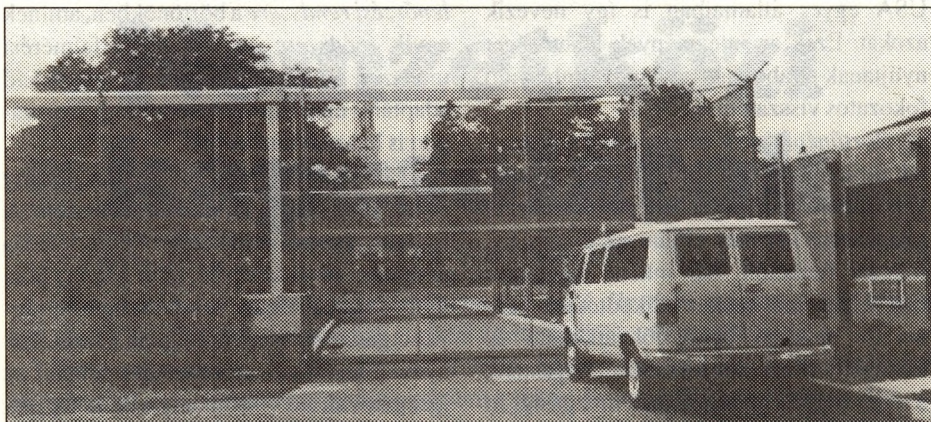
Nem kívánom az általam meglátogatott börtönök jellemzőit részletesen ismertetni, csupán azokat a benyomásaimat, amelyek szerintem általánosságban jellemzik az amerikai börtönöket. Ehhez persze el kell mondanom azt, hogy szemléletem, attitűdjeim alapvetően közép-kelet-európaiak, ami nagymértékben meghatározta, hogy mit tartottam figyelemre méltónak az amerikai börtönrendszerben.

Először *Nashville-be* érkeztem, ahol részt vettem az ACA (Amerikai Börtönügyi Társaság) 123. konferenciáján. Megdöbbenett a résztvevők óriási, kb. ötezres száma. Európában egy konferencia néhány száz résztvevővel már grandiózusnak számít.

Rendkívül jól szervezett kongresszus volt, lenyűgöző kiállítással, kitűnő szakmai programokkal. A *Great Debate* ismerős problémát vetett fel, az igazságszolgáltatás túlterheltségét és a börtönök zsúfoltságát, egyben annak lehetőségét, hogyan lehetne az alternatív büntetések további alkalmazásával csökkenteni a költségeket és

tehermentesíteni a börtönöket. Ez hasonló problémát jelent Európában is, Kelet-Európa pedig most érkezett ahhoz a ponthoz, hogy a politikai rendszerváltozás utáni megnövekedett bűnözés miatt komolyan foglalkozzon ezzel a kérdéssel. A munkacsoportok gazdag választékot kínáltak a rabok gerontológiai problémáitól kezdve az osztályozás, az oktatás, a nevelés, a fiatalok, a nők, a HIV-fertőzöttek, a személyiségzavarban szenvedők helyzetén keresztül a próbára bocsátás és a feltételes szabadságra bocsátás különféle kérdéseig. Kiderült, hogy az amerikai börtönigazgatás egyik legnagyobb kihívása *az öregek, a nők, a mentálisan sérültek és a külföldiek fogva tartása*. Ezekre a problémákra tulajdonképpen még nincs megnyugtató megoldás. A másik nagy gondjuk *az etnikai kérdés*, a feketék és a spanyol anyanyelvűek kb. 60 százalékát teszik ki a börtönpopulációnak. Ez némileg hasonló a magyar helyzethez, egyrészt a magyar börtönök is zsúfoltak, másrészt a magyar börtönnépesség szintén közel 60 százaléka cigány elítélt,

akik eltérő kultúrából jönnek, más az érték- és normarendszerük, mint a többi elítélté. A cikk terjedelme nyilvánvalóan nem teszi lehetővé az amerikai börtönrendszer részletes elemzését, ezért azokat a benyomásaimat mondanám el, mi tetszett és mi nem. Tetszett a *szervezettség*, ami jellemezte az egész rendszert, és ami minden börtönben megmutatkozott. Alkalmam volt például Nevada államban az átadás előtt álló *Love-lock Correctional Centert* megtekinteni. Itt lépésről lépésre végigmentünk a börtönön és nagyon jól látszott az a racionális tervszerűség, amely a börtönt működteti.

Másodiknak a *differenciáltságot* említeném. Tetszett, hogy mindegyik típusú börtönben, ahol jártam, megfigyelhető volt a börtönrezsimek úgyszólván teljes skálája, a legszigorúbbtól a legenyhébbig, ami lehetővé teszi egyrészt a veszélyes rabok teljes elszigetelését a többiektől, másrészt pedig a kevésbé veszélyes rabok minimális biztonságú körleten történő elhelyezését ugyanazon börtönön belül. Ehhez a kérdéskörhöz tartozik a jól működő *osztályozási rendszer*, amely lehetővé teszi a különböző veszélyességű foglyok adekvát rezsimben történő elhelyezését. Különösen tetszett,

hogy az osztályozás a jelenlegi és a múltbeli viselkedés elemzésén alapulva *objektív pontszámmal* fejezi ki a rab veszélyességét. Jó megoldásnak tartottam, hogy *félévente felülvizsgálják a rabok besorolását*; ha szükséges, megváltoztatják azt, és az elítéltet áthelyezik a megfelelő rezsimbe. Ez kellően dinamikussá teszi a rendszert, amellet motiválja a rabokat a szabálykövető viselkedésre és a programokban való részvételre. Tetszett, hogy a maximális biztonságú körletek kivételével *a rabok mindenhol szabadon mozoghattak* a börtön területén, munkába, ebédlőbe vagy a treatment centerbe vonulásuk idején. Jónak tartottam, hogy a raboktól *nem várják el a kötelező tiszteletadást*, és hogy az elítéltek és a felügyelet közötti kommunikáció *kevésbé formális*, mint Kelet-Európában. Érdekes volt az a megoldás, hogy a fegyelmi fenyítést *nem a börtön igazgatója* vagy valamelyik vezetője szabja ki, hanem egy *külső, független személy*, legtöbbször a Bv. OP egyik munkatársa, aki nincs involválva a szituációban, így feltehetően objektíven bírálhatja el a cselekményt. Tetszett a *Minimális Biztonságú Börtönök rendszere*, amely hasonló az európai half-way house-okhoz, az

USA egyes államaiban is így nevezik azokat. Ezek az intézmények lehetőséget nyújtanak a raboknak a társadalomba való fokozatos visszatérésre.

Börtönépítészeti szempontból is tetszetek az újabban épült, háromszög ablakú, kétszintes egységű börtönépületek. Ezzel tökéletesen képesek ellátni az összes bv. fokozat funkcióit, bár inkább szigorúbb biztonságú rezsímekeket működtetnek benne. A blokkon belül jól átlátható és könnyen változtatható a rabok mozgásteré, a teljes bezártságtól a szabad mozgásig. Jó megoldás, hogy mindenütt vannak telefonok a körleten, s a rabok bármikor hívhatják hozzátartozóikat az engedélyezett telefonszámon. Érdekes volt, hogy ezekben a részlegekben a zárkaajtók nem kifelé vagy befelé nyíltak, hanem egy vízszintes sínen mozogtak. Azt hiszem, ez a rendszer kiküszöböli a zárkaeltorlaszolás vagy a zárkából való kitörés lehetőségét.

Igen magas szintűnek találtam a rabok egészségügyi ellátását és az étkezést. New Jersey-ben jártam olyan börtönben, ahol kilencféle étel közül választhattak a fogvatartottak. Természetesen itt is akadt olyan rab, aki elégedetlen volt az étellel. A legtöbb helyen feltűnt, hogy a foglyok étkezése változatos, egészséges. Sok gyümölcsöt, salátát, főzeléket, tejet, sovány húsokat kapnak, kevesebb a zsíros, nehéz étel.

Végül egy érdekes esetet említenék. Nevadában feltűnt, hogy az osztályozási kérdőíven szerepel egy kérdés: *van-e a rabnak fogászati problémája?* Kiderült, ez azért lényeges, mert amennyiben van, nem viszik olyan börtönbe, ahol fogászati kezelése nem megoldható. Ez számomra az emberi jogok érvényesítésének, a gondoskodásnak egyik legmeggyőzőbb bizonyítéka.

Tetszett a Szövetségi Börtön Hivatal el-

lenőrzési rendszere a börtönökben, aminek egyik módszere az ún. légkörfelmérési módszer. Véleményem szerint megfelelő adaptálás után Európában és Magyarországon is használható volna.

Tanulmányutamon talákoztam néhány olyan jelenséggel is, ami *nem tetszett*. A foglyok részéről nem kötelező tiszteletadás jó dolog, de az kevésbé, amit néhány börtönben tapasztaltam: a rab rágógumit rágva, cigarettázva, zsebredugott kézzel, hányaveti testtartásban beszélget például az igazgatóval, aki viszont udvarias és fegyelmezett vele szemben. Véleményem szerint ez a magatartás mindkét fél részéről egyaránt elvárható lenne. A raboknak hasznos, mivel az udvarias viselkedés megkönnyíti a társadalomba való visszailleszkedést.

A másik probléma a *szabadidő eltöltésével* kapcsolatos. Jó néhány börtönben talákoztam olyan rabokkal, akik nem dolgoztak vagy szabadnaposok voltak, netán munka utáni szabadidejüket töltötték és valami hihetetlen módon unatkoztak. Egszerűen nem tudtak mit kezdeni magukkal. A közös helyiségben, ahol voltak, vágni lehetett a füstöt, ültek, cigarettáztak, esetleg tévét néztek. Talán a dohányzás és a tévézés kitöltöje az ún. *killig time*-nak, az agyonütendő időnek, ami az alváson kívüli időben történik. Úgy gondolom, hogy nem kellőképpen motiválják a rabokat a különböző közösségi programokban való részvételre, ami pedig fontos lenne a rehabilitációjuk szempontjából.

Ezek voltak a legfontosabb benyomásaim az amerikai börtönökről. Még valamit el kell mondanom. Három dolog nagyon tetszett az amerikai társadalomban: *a szervezethez, a higiénia és tisztaság és az emberek barátságossága, kedvessége.*

Dr. Boros János